

Lähtökohtia suomalaisen jalkapallotutkimuksen monipuolistamiselle

Urheilumaailman mahtavimpiin organisaatioihin kuuluva kansainvälinen jalkapalloliitto FIFA sai hiljattain oman – yllättävää kyllä vasta ensimmäisen – historiansa. Satavuotiaan järjestön historian kirjoittaminen annettiin maailman eturivin jalkapallotutkijoiden tehtäväksi, ja jälki onkin hyvätasoista.¹ Jalkapallo on ilmiönä ja urheilumuotona perin erikoinen – monilta osin ainutlaatuinen maailman mittakaavassakin. Peliä seurataan ja joukkueita kannatetaan kansalliset ja kulttuuriset rajat ylittäen voimakkaammin kuin mitään muuta urheilumuotoa. Jalkapallon seuraamisessa on kyse erilaisten tapojen ja traditioiden suodattumisesta ja omaksumisesta eri kulttuurien välillä. Lisäksi jalkapallo muun urheilun tapaan sisältää myös kansalliseen identiteettiin liittyviä tekijöitä.

Pelillisten ja kulttuuristen elementtien lisäksi jalkapallo on myös taloudellisesti suurta bisnestä. Tämä puoli on korostunut erityisesti viimeisen runsaan vuosikymmenen aikana, jolloin ”jalkapalloteollisuus” on laajentunut voimakkaasti. Muutoksen taustalta löytyvät nopeasti kasvaneet televisiointitulot, pelaajasiirtojen luonteen muuttuminen, sponsorien lisääntynyt kiinnostus ja rahoitus sekä jalkapalloseurojen entistä bisnesorientoituneempi toimintakulttuuri. On laskettu, että pelkästään eurooppalaisten jalkapalloseurojen tulot vuosituhannen alussa olivat lähes seitsemän miljardia euroa. Myös lajin MM-kisojen tulot nousevat nykyään jo yli miljardin euron.² Taloudellisten seikkojen painottuminen onkin pistänyt kysymään, onko raha saamassa liian hallitsevan roolin maailman suosituimman urheilumuodon kehityksessä.³

Laji on siis kansainvälinen mitä suurimmassa määrin, ja sellaisena sen valo- ja varjopuolia on viime vuosina paljon tutkittu.⁴ Toisaalta myös kansallisten liittojen historiat nostavat esiin kiintoisia tapahtumasarjoja. Ne valottavat, miten jalkapallo on eri maissa löytänyt elintilansa niin kilpaurheiluna kuin kulttuurimuotona. Hyviä esimerkkejä kansallisesta, ja toisaalta hyvin kansainvälisestä, jalkapallotutkimuksesta viime vuosilta löytyy esimerkiksi Ruotsista, Norjasta ja Ranskasta.⁵ Olennaista onkin huomata, että jalkapalloa tutkimalla – vaikka periaatteessa kansallisessa viitekehyksessä – voidaan tavoittaa tärkeitä asioita myös urheilun yleisestä muutoksesta ja globalisoitumisesta.

Suomessa jalkapalloa on tutkittu hyvin vähän sosiaalisena ja kulttuurisena ilmiönä. Tunnettu jalkapallopersoonana Esko S. Lahinen toi asian esiin muutama vuosi sitten tarkastellessaan suomalaista tutkimusta: "...useimmille historioille on ominaista urheilullisen menestyksen kirjaaminen vuosi vuodelta. Harvemmin toimintaa on ankkuroitu ympäröivään yhteiskuntaan tai sen muutoksiin."⁶ Isoissa linjoissa tarkastellen voi sanoa, että suomalainen jalkapallotutkimus on keskittynyt jalkapallon harrastukseen, pelin valmennukselliseen ja taktiseen analysointiin tai piirien ja seurojen historiaan. Muutosta ja kehitystä on kuitenkin tapahtunut ja lisää on odotettavissa. Jalkapallon Pikkujättiläinen⁷ on viime vuosien kunnianhimoisin yritys koota jalkapallo yksiin kansiin. Teoksella on kiistattomat ansionsa ja selkeä paikkansa monipuolisena tietopakettina. Se ei kuitenkaan ole jalkapallon historian tutkimusta eikä se yritäkään olla yhteiskunnallisesi orientoitunut luotamus lajin kehitysvaiheisiin. Kirja toki sisältää – sinänsä hyvin perinteisesti kirjoitetun – katsauksen jalkapallon kehitykseen pelinä, mutta ei kulttuurisena tai sosiaalisena ilmiönä.

Pitkään odotettu Suomen Palloliiton historia saataneen kansien väliin liiton juhluvuonna 2007. Tässä suhteessa Suomi on pääsemässä vähitellen muiden Pohjoismaiden rinnalle.⁸ Tutkimustilanne on parantunut ja monipuolistunut 1990-luvun lopulla ja uuden vuosituhaten alussa myös esimerkiksi jalkapallon historiaa käsittelevien oppinnäytteiden ansiosta.⁹ Vankentunneeseen tutkimukseen ja ulkomaisiin virikkeisiin pohjautuen pohdiskelemme seuraavaksi, millaisia näkökulmia suomalaisessa jalkapallotutkimuksessa voisi jatkossa avata ja millaisia teemoja nostaa esille.

Arto Nevala, Harri
Heinonen, Hannu
Itkonen ja Jukka
Korpela

Lähtökohtia
suomalaisen
jalkapallotutkimuk-
sen monipuolistami-
selle

Murros 1960-luvulta

Muun kulttuurin tavoin myös urheilukulttuuri on eriytynyt viimeisten vuosikymmenten aikana. Jalkapalloilun muutoksen ja modernisoitumisen tarkastelun voikin aloittaa 1960-luvulta. Tämä on perusteltua yhtäältä, koska television säännölliset jalkapallolähetykset alkoivat meillä 1960-luvun puolivälissä. Vuoden 1966 MM-kisat olivat ensimmäiset laajasti seuratut TV-kisat Suomessa. Tämä teki jalkapallosta aikaisempaa näkyvämmän ilmiön. Veikkauksen kautta seuratun Englannin jalkapalloilun lisäksi myös muiden maiden joukkueet lisäsivät näkyvyyttään. Esa Sironen kiteyttää Chas Critcheriä mukaillen muutoksen television luomaan yleiseen julkisuuteen siirtymiseksi, jossa painottuvat – kuten nykypäivän tilanteesta tiedämme – erityisesti huippupeilit.¹⁰

Toisekseen jalkapallon todellinen globalisaatio on tapahtunut 1960-luvulta alkaen. Esimerkiksi MM-kisojen merkitys lisääntyi sekä osallistuvien maiden määrän kasvun takia että television ansiosta. Vuodesta 1970 alkaen MM-kisat näkyivät jo kaikilla mantereilla. Lisäksi globalisoituminen tarkoitti huippujalkapallon levittäytymistä vähitellen kahden voimakokeskuksen, Euroopan ja Latinalaisen Amerikan, ulkopuolelle, ensisijaisesti Afrikkaan ja Aasiaan. Globalisaation kolmas vaihe on ollut pelaajien liikkuvuuden raju lisääntyminen. Sen seurauksena pelaajarakenteeltaan pelkästään kansalliset sarjat ovat hävinneet ja toisaalta säännölliset, ylikansalliset kilpailut (esimerkiksi Mestarien Liiga) ovat nousseet kansallisen kilpailutoiminnan haastajaksi.¹¹

Myös urheilukulttuurin yleinen eriytyminen ja totaalistuminen ajoittuu 1960-luvulta uudelle vuosituhannele ulottuvaan ajanjaksoon. Kansainväliset muutokset heijastuivat Suomeen ja muuttivat sekä suomalaista huippu-urheilua että jalkapalloa sen osana. Niinpä jalkapallo meilläkin pelkistetysti tarkasteluna jatkautui lähes ammattimaiseksi huippu-urheiluksi ja kansalaistoitinnalliseksi kilpaurheiluksi. Muutosta ilmensi esimerkiksi suomalaisten pelaajavirtojen suuntautuminen uudelleen viimeistään 1970- ja 1980-lukujen vaihteesta lähtien. Suomalaisessa jalkapalloilussa voikin havaita kahden tasoista polarisaatiota. Yhtäältä Suomesta on tullut selkeästi eurooppalaisiin sarjoihin pelaajia kasvattava maa ja toisaalta valtakunnan sisällä ”jalkapallo-

Arto Nevala, Harri
Heinonen, Hannu
Itkonen ja Jukka
Korpela

Lähtökohtia
suomalaisen
jalkapallotutkimuk-
sen monipuolistami-
selle

osaaminen” ja osin menestyskin on keskittymässä tai keskittynyt entistä selvemmin muutamiiin seuroihin ja keskuksiin. Suomalaisen jalkapalloilun kaikenmuotoinen kansainvälistyminen nostakin yhdeksi kiinnostavaksi ulottuvuudeksi globaalin ja paikallisuuden viime vuosina perusteellisesti muuttuneen suhteen. Kansainvälisyys ei Suomessakaan ole enää televisioitavien Englannin liigan kamppailujen varassa.

Jalkapallon rakenteellinen ja sosiaalinen muutos

Suomalaisen jalkapalloilun muuttumista viime vuosikymmeninä voi mielestämme hahmottaa kahdesta näkökulmasta. Ensimmäinen on tarkastella rakenteellisia ja sosiaalisia muutoksia. Toinen on pohtia jalkapalloa ja sen muuttumista kulttuurisesta näkökulmasta. Lähestymistavat eivät tietenkään ole kaikkea kattavia, eivätkä aina toisistaan selkeästi erotettavissa. Ne ovat silti käyttökelpoisia rajauksia, joista käsin voi tarkastelua painottaa tämän jalkapalloon yhteiskunnallisena ilmiönä kuin pelkkänä urheilumuotona.

Rakenteellis-sosiaalisessa osiossa voi esimerkiksi pohtia, miten jalkapalloilun globalisoituminen on muuttanut Suomen kansallista, alueellista ja paikallista jalkapallo-organisaatiota ja käytäntöä. Kansainvälistyminen on meillä tapahtunut vaihtelevasti ja osin jopa suunnittelemattomasti. Suomen Palloliiton, sen alueiden ja koko seurakentän tehtävät sekä toimintakäytännöt ovat epäilemättä muuttuneet viime vuosikymmenten aikana. Tällä hetkellä meillä ei kuitenkaan ole käytettävissä paljoakaan tutkimustietoa muutoksen sisällöstä, kuten vaikkapa pelaajavirroista tai siitä, miten ruohonjuuritason kansainvälistyminen on tapahtunut tai kuinka yhteisöissä muutokseen on reagoitu. Myös jalkapallo-organisaation ylätasolla rajojen madaltumisen, globalisaation ja liikkuvuuden taustat tai vaikutukset ovat vielä vähän tutkittu asia.

Toinen mahdollisuus voisi olla tarkastelunäkökulman kääntäminen ulkomailta Suomeen päin. Silloin voimme tarkastella, miten suomalaisen jalkapalloilun asema on muuttunut osana lajin kansainvälistä työnjakoa. Mikä merkitys ja asema Suomella ja suomalaisilla on ollut kansainvälisessä jalkapalloperheessä eri tasoilla ja toimintakentillä? Miksi tilanteemme on erilainen kuin

Arto Nevala, Harri Heinonen, Hannu Itkonen ja Jukka Korpela

Lähtökohtia suomalaisen jalkapallotutkimuksen monipuolistamiselle

muilla Pohjoismailla? Tiedämme arkikokemuksesta, että esimerkiksi ruotsalaiset ovat saavuttaneet vankan aseman jalkapallopäättäjinä niin eurooppalaisessa kuin koko maailman mittakaavassa. Avainasioita, joihin suomalaista kehitystä pitää peilata, ovat jalkapallon muuttunut kansainvälinen työnjako, jalkapallotutkimuksen totaalistuminen sekä jalkapallotuotteen, median ja markkinoiden kolmiyhityksen muotoutuminen.

Urheilun globalisoituminen isona ilmiönä on kiinnostanut tutkijoita jo vuosia ja myös jalkapalloa on tarkasteltu tästä näkökulmasta. Globalisoitumista maantieteen kehyksissä tutkinut John Bale on esimerkiksi osoittanut, kuinka kansainvälistyminen on organisoinut uudeksi urheilun spatiaalisuutta. Urheilijoiden, managerien ja muiden urheilutoimijoiden kansalliset rajat ylittävän liikkuvuuden myötä myös toimijoiden työnjaossa on tapahtunut muutoksia. Samoin urheilijoiden muuttoliikkeen tutkimus on käynnistynyt.¹² Ylikansallisen liikkuvuuden on katsottu jopa synnyttäneen aivan uudenlaisia urheilijadiasporia.¹³ Urheilun globalisoitumisen myötä lukuisat urheilijat ovat lisäansioiden ja menestyksen toivossa vaihtaneet kansallisuuttaan.¹⁴ Urheilun globalisaatiota on lähestytty myös kulttuuritutkimuksen lähtökohdista. Tällöin on nähty, että muun populaarikulttuurin tavoin myös urheilussa ylittävät kansalliset rajat ja siirtytään ylikansallisiin käytäntöihin. Urheilua on jopa pidetty populaarikulttuurin kaikkein kansainvälisimpänä ilmentymänä.¹⁵

Suomalaista jalkapalloilua voi tarkastella myös osana kansallisen urheilukulttuurin muutosta. Liikuntakulttuurin kausia hahmoteltaessa on esitetty, että urheiluseurakäytännöissä siirryttiin 1960-luvulla kilpailullis-valmennukselliseen kauteen. Tällöin tiedon merkitys osana seuraorganisaatioiden toimintaa ja valmennusta alkoi korostua aivan uudella tavalla. Valmennuksen tehostuminen johti uusiin käytäntöihin, jolloin ammattimainen huippu-urheilu irtaantui kilpaurheilun toimintatavoista. Suomalaisessa jalkapalloilussa muutos tapahtui hitaammin kuin suurissa jalkapallomaissa, joissa ammatillisuudella on pitempi historiansa.¹⁶

Suomalaisen liikuntakulttuurin seuraava murros käynnistyi 1980-luvulla. Lajien lisääntymisen lisäksi tapahtui myös lajien sisäisiä muutoksia. Etenkin jääkiekossa ja jalkapallossa siirryttiin ammattimaisiin tai ainakin puoliammattimaisiin käytäntöihin.

Arto Nevala, Harri
Heinonen, Hannu
Itkonen ja Jukka
Korpela

Lähtökohtia
suomalaisen
jalkapallotutkimuk-
sen monipuolistami-
selle

Myös seuroja muutettiin määrätietoisesti aatteelliselta pohjalta kohti yritysmallisempaa toimintatapaa. Pelaajien rekrytoinnin tehostuessa entistä useampi suomalaispalloilija lähti kokeilemaan kykyjään ulkomaiden ammattilaisjoukkueisiin.¹⁷ Pelaajien liikkumisen lisääntyessä myös jalkapalloilun kansainvälinen työnjako koki muutoksia. Managerien, joukkuejohtajien, markkinatoimijoiden ja valmentajien katseet ylittivät kansalliset rajat. Kansainvälistä jalkapalloa seurattiin aiempaa korostuneemmin suomalaispelaajien kautta. Eri maista tulleiden pelaajien turvin myös yksittäiset seurajoukkueet saattoivat ulottaa markkinointitoimensa entistä useampiin maihin. Samalla kehitettiin lahjakkuuksien etsintää ja pelaajarekrytointia.¹⁸

Osoitus jalkapallon rakenteellisesta ja tavallaan myös kulttuurisesta muutoksesta on naisjalkapalloilun aseman vahvistuminen. FIFA:n satavuotishistoriassa naiset jäivät vielä melko vähälle huomiolle, mutta erityistutkimusta naisjalkapalloilusta on viime vuosina ilmestynyt runsaasti.¹⁹ Suomessa tämä sarka on lähes kyntämätön. Tutkimuksen ajankohtaisuutta korostaa viime vuosien menestys. Naisten EM-kisoihin selviytymisen lisäksi on syytä muistaa, että osa suomalaisen erotuomaritoiminnan parhaista saavutuksista on kahdella naisella eli Katriina Elovirralla ja Emilia Parviaisella.²⁰

Kohti jalkapallon kulttuurihistoriaa?

Jalkapalloilu on muun huippu-urheilun tapaan tuotteistunut viimeisten vuosikymmenten aikana. Puhuessamme jalkapallosta urheilumuotona puhumme samalla usein tunnistamattomastikin tarkkaan ja pitkäjänteisesti rakennetusta kulutustuotteesta. Tarkasteltaessa jalkapalloa kulttuurisesta näkökulmasta voidaan selvittää esimerkiksi jalkapalloilun kulutusta ja vastaanottoa. Kulutus ja vastaanottonäkökulman yksi ulottuvuus voi olla pohtia, millaista uutta merkityksenantoa on muodostunut jalkapalloilun tuotteistamiseen, kulutukseen ja vastaanottoon. Toki kulttuurinen näkökulma voi sisältää monia muitakin painotuksia kuten sankarimyytin tai pelin tarkastelua dramaturgian näkökulmasta.²¹

Toisaalta jalkapallokulttuurin olennainen osa ovat pelin seuraajat. Tärkeä tutkimuksellinen askel tässä suhteessa olisi muo-

Arto Nevala, Harri Heinonen, Hannu Itkonen ja Jukka Korpela

Lähtökohtia suomalaisen jalkapallotutkimuksen monipuolistamiselle

dostaa kuvaa suomalaisista jalkapalloyleisöistä. Keskeisenä yleisöanalyysiä jäsentävänä käsitteenä on tällöin fanius. Pelin ja jalkapallokulttuurin globalisoituminen on muuttanut tilannetta myös tältä osin. Ulkomaisten joukkueiden kannattaminen ja seuraaminen on nykyisin tyystin toisenlaista ja erilaisissa ympäristöissä tapahtuvaa kuin muutama vuosikymmen sitten, jolloin vielä kiinnityttiin vahvasti myös paikalliseen palloilu- ja seurakulttuuriin.

Nykykulttuurissa urheilun seuraamisella on merkittävä rooli yksilöiden arkisissa elämänjäsennyksissä. Huolimatta yleisön merkittävästä roolista urheilun kontekstissa sekä urheilun suosioista laajojen ihmisjoukkojen viihteenä ja vapaa-ajan harrastuksena, yleisöä on tutkittu suhteellisen vähän. Meillä ei esimerkiksi ole juuri tutkittua tietoa siitä, millaisia yleisöjä ja faniuden muotoja jalkapalloilun kansainvälistyminen on synnyttänyt Suomessa. Sormituntumalla voimme toki arvioida, että jalkapallokatso-mo on 2000-luvun alussa kovasti erilainen kuin vielä muutama vuosikymmen sitten. Urheilu on kaikkiaan edelleen tärkeä sosiaalisen identiteetin kitti ja kiihdytin. Eduardo Gleanon mukaan ”jalkapallo on sublimaatiotrituaali, ja nuo yksitoista miestä shortseissaan ovat kaupunginosan, kaupungin tai kansakunnan miekka.”²²

Urheilu edistää kommunikaatiota. Se kokoaa ihmisiä yhteen, varustaa heidät yhteisillä symboleilla, kollektiivisella identiteetillä ja jopa solidaarisuudella. Näin urheilun voi nähdä modernina analogiana perinteiselle uskonnolliselle rituaalille. Jalkapallo tarjoaakin näköalapaikan tarkkailla nykyistä yhteiskuntaa, jossa ihmisten keskinäinen vuorovaikutus yhä enenevässä määrin perustuu tietyn kulttuurituotteen yhteiseen kulutukseen. Urheilun seuraaminen ei siten ole vain valmiiksi tuotettujen merkitysten passiivista vastaanottamista, penkkiurheilua, vaan yleisö pitää nähdä aktiivisena kulttuuristen merkitysten käyttäjänä.²³

Suomessa urheilu on kytketty varsin voimakkaasti kansalliseen identiteettikertomukseen. Urheilun on nähty vahvistavan kansallista itsetuntoa, ja sen kautta on tuotettu kansallista ”imaginaarista yhteisöllisyyttä”. Myös suomalaiset käyttävät jalkapalloa hyväkseen oman itsensä, kulttuurinsa ja mielekkään elämänsä määrittelyssä, vaikka suomalainen jalkapallo ilmiönä ei kan-

Arto Nevala, Harri
Heinonen, Hannu
Itkonen ja Jukka
Korpela

Lähtökohtia
suomalaisen
jalkapallotutkimuk-
sen monipuolistami-
selle

sainvälisessä vertailussa ole erityisen iso tai näkyvä. Joka tapauksessa esimerkiksi Maffesoli on usein paikantanut uuden heimollisen yhteisöllisyyden esiinnousun juuri urheiluareenoiden laidoille.²⁴

Urheilu sosiaalisena ilmiönä on mielenkiintoinen ja ajankohdainen myös yhteiskuntatieteellisen aikalaieskustelun kannalta. Tällöin sivutaan keskustelua yksilöllistymisestä, uusyhteisöllisyydestä, elämysyhteiskunnasta ja post-traditionaaliyhteiskunnasta.²⁵ Nykyisen tulkinnan mukaan yhteiskunta on jonkinlaisessa ”käymistilassa”, jossa otaksutaan yksilöä ohjanneiden rakenteiden ja traditioiden haihtuvan ilmaan tai ainakin muuttavan muotoaan. Vanhat yhteisöllisyyden rakenteet, suku, perhe, naapuristo, työyhteisö ja luokka kadottavat merkitystään. Aikaisemmin Suomi kansakuntana seurasi hiihtäjiemme sivakointia. Pienessä yhteisössä jännitettiin oman kylän poikien menestystä. Tänäpä oman kylän pojat ovat maailmalla ammattilaisina ja oman kylän joukkueessa kamppailevat muualta tulleet siirtotyöläiset.

Jalkapallofaniuden ja huliganismin ajankohtaisuus taas on synnyttänyt tutkimusbuumin Euroopassa ja etenkin Englannissa. Syynä on jalkapallohuliganismin nouseminen ”sosiaaliseksi ongelmaksi”, jolle on haluttu löytää selitys. Jalkapalloon kytkeytyvä huliganismi on perinteisten urheilun tutkijoiden lisäksi kiinnostanut myös yhteiskuntatieteilijöitä.²⁶ Buumiin on vaikuttanut myös tutkimukselle kanavoitu rahoitus.

Buumin myötä on kehittynyt lukuisia erilaisia tutkimuksellisia lähestymistapoja. Näitä ovat mm. Leicesterin koulun sosiologialle perustuva tutkimus, etnografinen tutkimus, antropologinen tutkimus ja kriminologinen tutkimus. Näihin lähestymistapoihin lukeutuu myös nykykulttuurin tutkimukseen nojaava kiinnostus. Lisäksi yleisön käyttäytyminen ja huliganismi ovat kiinnostaneet tutkijoita julkisoikeudellisesta sekä hallinnollisesta näkökulmasta ja myös viestintäteoreettisesta näkökulmasta.²⁷

Huliganismi on kuitenkin vain yksi marginaalinen osa yleisökäyttäytymistä. Vaikka myös Suomessa on havaittavissa merkkejä kielteisistä katsomokulttuurin ilmiöistä, suomalaista yleisöä ei ole mielekästä lähestyä yksinomaan huliganismin kautta. Paremmiin toimivia ovat yhteisöllisyyden, karnevaalin ja rituaalin käsitteet. Suomen oloissa huliganismin sijasta tulee tarkastella jalkapalloyleisön konfliktihakuista käyttäytymistä.

Arto Nevala, Harri
Heinonen, Hannu
Itkonen ja Jukka
Korpela

Lähtökohtia
suomalaisen
jalkapallotutkimuk-
sen monipuolistami-
selle

Vaikka suomalaisella liikuntakulttuuriin tutkimuksella on pitkät perinteet, löytyy edelleenkin alueita, joita tunnetaan vain vähän. Jalkapallon yhteiskuntahistoriallinen tutkimus on tästä hyvä esimerkki. Lisäksi pitää muistaa, että jalkapallon tutkiminen antaa lajin kansainvälisen luonteen takia tietoa yleisimminkin urheilun muutoksen ja globalisoitumisen vaikutuksista kansallisella ja paikallisella tasolla. Urheilun tuotteistamisen ja kuluksen kulttuuriset muutokset näyttäytyvät erityisen selvästi jalkapallon kehityksessä. Samoilta linjoilta – tuotteistamisen suuntaan – ovat toki monet muutkin kesä- ja talvilajit viime vuosina reivanneet kurssiaan ja muuttaneet jossain määrin jopa lajin perinteistä luonnetta. Liikunnan ja urheilun kenttä on nykyisin entistä monimuotoisempi ja eriytyneempi. Niinpä myös monia urheiluun perinteisesti liitettyjä mielikuvia on syytä pohtia uudelleen.²⁸ ”Urheilun suuri kertomus” saattaa nykyään näyttäytyä aivan uudenaikaisena – vaikkapa vain jalkapallon muutoksen näkökulmasta tarkasteltuna.

Lähdeviitteet

- ¹ Lanfanchi, Pierre, Eisenberg, Christiane, Mason, Tony & Wahl, Alfres, 100 Years of Football. The FIFA Centennial Book. Pronsters Trento 2004.
- ² Williams, Scott, R., Globalization's Impact on International Football. For the Good of the Game? George Mason University. School of Public Policy 2002 (www-versio).
- ³ Ks. Dempsey, Paul & Reilly, Kevan, Big Money, Beautiful Game. Saving Soccer from Itself. Nicolas Brealey Publishing 1998/2001; Hamil, Sean, Michie, Jonathan & Oughton, Christine, A Game of Two Halves? The Business of Football. Edinburgh, Mainstream 1999 tai Sudgen, John & Tomlinson, Alan, Great Balls of Fire: How Big Money Is Hijacking World Football. Mainstream, Edinburgh 1999.
- ⁴ Hyvä yhteenveto jalkapallotutkimuksesta on esim. Bolling Hans, ”Fotboll-forskning. Från pessimism till optimism”, Idrott och samhälle. Svenska Idrottshistoriska Föreningens Årsskrift 2002. Malmö, 145–154.
- ⁵ Esim. Andersson, Torbjörn, Kung Fotboll. Den svenska fotbollens kulturhistoria från 1800-talets slut till 1950. Stockholm/Stehag 2002; Goksoyr, Matti & Olstad, Finn, Fotball! Norges fotballforbund 100 År. Oslo 2002 ja Hare, Geoff, Football in France. A Cultural History. Oxford 2003.
- ⁶ Lahtinen, Esko, ”Jalkapalloilu ansaitsee historiansa”, teoksessa Se toinen Paavo Nurmi ja varjoon jääneet. Suomen urheiluhistoriallisen seuran vuosikirja. Ateena Kustannus, Jyväskylä, 1997, 153–158.

Arto Nevala, Harri
Heinonen, Hannu
Itkonen ja Jukka
Korpela

Lähtökohtia
suomalaisen
jalkapallotutkimuk-
sen monipuolistami-
selle

- 7 Kanerva, Juha, Arponen, Antti O., Heinonen, Markku, Tamminen, Juha ja Tikander, Vesa, Jalkapallon Pikkujättiläinen. WSOY, Helsinki 2003.
- 8 Norjan jalkapallosta edellä mainittu Goksoyr & Olstad (2002) sekä Goksoyr, Matti & Olstad, Finn, "Revolution and Resistance. The Rise and Fall of the Norwegian Playing Style. Football History and Culture", *Moving Bodies – Journal Published by The Norwegian University of Sports and Physical Education*, vol. 1, no 1, 2003, 133–140.
- 9 Esim. Leistola, Jukka-Pekka, "Pelintekijät". Suomen Palloliiton ja Työväen Urheiluliiton suhteet vuosina 1919–1955, Suomen historian pro gradu -tutkielma Joensuun yliopistossa 2002; Tenhunen, Tuomo, Potkupalloa vai vihreän veran shakkia – Mikkeliäinen edustusjalkapalloilu 1970-luvulla, Suomen historian pro gradu -tutkielma Joensuun yliopistossa 2002 ja Valtanen, Aki, Vihreän veran shakkipeli. Jalkapallon harrastuspohja ja kilpailutoiminta Suomessa 1944–1952. Suomen historian pro gradu -tutkielma Joensuun yliopistossa 1996.
- 10 Sironen, Esa, "Jalkapallon sosiaalishistoriaa uudella tavalla", *Liikunta ja Tiede* 4/1984, 184–185.
- 11 Esim. Williams 2002 tai Lanfanchi, Pierre and Taylor, Matthew, *Moving With the Ball. The Migration of Professional Footballers*. Oxford 2001.
- 12 Bale, John, *Sports Geography*. E. & F.N. Spon. London, 1989, erityisesti 220–223. Ks. myös Bale, John & Sang, Julius, *Kenyan Running. Movement, Culture, Geography and Global Change*. Frank Cass. London 1996 sekä Maquire, J. & Bale, John, "Sports Labour Migration in the Global Area", in Bale, J. & Maquire, J. (ed.) *The Global Sports Arena. Athletic Talent Migration in an Interdependent World*. Frank Cass, London 1994.
- 13 Cohen, Robin, *Global Diasporas: An Introduction*. University of Washington Press, Seattle 1997, erityisesti 155–172.
- 14 Houlihan, Barrie, "Sport and Globalisation", in Houlihan, B. (ed.) *Sport & Society. A Student Introduction*. Sage, London 2003, erityisesti 350–357.
- 15 Miller, Toby & Lawrence, Geoffrey & McKay, Jim & Rowe, David, *Globalization and Sport. Playing the World*. Sage, London 2001.
- 16 Itkonen, Hannu, Kenttien kutsu. Tutkimus liikuntakulttuurin muutoksesta. Gaudeamus, Tampere 1996, 223–225. Norjan osalta ammattimaistumisesta ks. Goksoyr & Olstad 2002.
- 17 Itkonen 1996, 227–229.
- 18 Liikkuvuudesta Lanfanchi & Taylor 2001 sekä Williams 2002. Pienimuotoisempi esitys pelaajarekrytoinnista on esimerkiksi Uski, Tero, *The Big Five. Player Recruitment of Arsenal, Everton, Liverpool, Manchester United and Tottenham Hotspur in Modern Era of the Football League*. Seminar presentation at the University of Joensuu 2004.
- 19 Naisjalkapallon viime aikaista tutkimusta: Williams, Jane, *A Game for Rough Girls: History of Women's Football in Britain*. London, Routledge 2003; Hjelm, Jonny, *Amatöner på planen – svensk damfotboll 1965–1980*. Umeå 2004 ja Hong, F. & Mangan, J.A. (ed.), *Soccer, Women, Sexual Liberation – Kicking Off a New Era*. London 2004.

Arto Nevala, Harri
Heinonen, Hannu
Itkonen ja Jukka
Korpela

Lähtökohtia
suomalaisen
jalkapallotutkimuk-
sen monipuolistami-
selle

- 20 Elovirta toimi naisten MM-kisoissa 1999 ja 2003 välieräottelun erotuomarina. Parviainen puolestaan oli avustavana erotuomarina Ateenan olympialaissa naisten jalkapalloturnauksen finaaliottelussa. Kaikkien aikojen paras suomalainen erotuomarisaavutus on Tapio Yli-Karron pääsy USA:n MM-kisojen (1994) avustavaksi erotuomariksi. MM- ja Olympiaturnauksen tilastot löytyvät FIFA:n kotisivuilta (www.fifa.com).
- 21 Esim. Hare 2003 sekä Möller, Ola, "Männens i svart: Forbolldomarteamet i ljuset av Goffmans dramaturgiska teorier", www.idrottsforum.org/artiklar, 9.11.2004
- 22 Galeano, E., *Football in the Sun and Shadow. An Emotional History of World Cup Football*. Fourth Estate 1995.
- 23 Esim. Giulianotti, R., "Football and the Politics of Carnival: An Ethnographic Study of Scottish Fans in Sweden", *International Review of Sociology of Sport*, vol 30, no 2, 1995, 191–217.
- 24 Maffesoli, Michel, *Maailman mieli. Yhteisöllisen tyylin muodoista*. Gaudeamus, Tampere, 1995, 73 ja Maffesoli, Michel, *The Time of the Tribes*. Sage Publications, London, 1996, 140.
- 25 Esim. Maffesoli 1996 sekä Schultze, Gerhard, *Die Erlebnis-Gesellschaft. Kultursoziologie der Gegenwart*. Frankfurt/New York 1996 ja Giddens, Anthony, "Elämä jälkiteollisessa yhteiskunnassa", teoksessa *Nykyajan jäljillä* (toim. Beck, Ulrich, Giddens, Anthony ja Lash, Scott). Vastapaino, Tampere 1995, 83–512.
- 26 Dunning, Eric & Murphy, Patrick & Williams, John, *The Roots of Football Hooliganism. An Historical and Sociological Study*. Routledge & Kegan Paul, London & New York 1988.
- 27 Esimerkkejä erityyppisistä tutkimuserinteistä: Dunnig et.al. 1988, Giulianotti 1995, Podaliri, Carlo & Balestri, Carlo, *The Ultras, Racism and Football Culture in Italy*. In Adam Brown (ed.): *Fanatics! Power, Identity and Fandom in Football*. Routledge, London, 1998, 88–100; Real, Michael R., "MediaSport: Technology and the Commodification of Postmodern Sport", teoksessa Lawrence A. Wenner (ed.): *Mediasport*, Routledge, London and New York, 1998, 14–26; Marsh, Peter & Rosser, Elisabeth & Harre, Rom, *The Rules of Disorder*. London, Henley & Boston: Routledge and Kegan Paul 1978; Armstrong, Gary, *Football Hooligans. Knowing the Score*. Berg, Oxford 1998; Mitrano, John R., "The 'Sudden Death' of Hockey in Hartford: Sport Fans and French Relocation", *Sociology of Sport Journal* 16:2, 1999, 134–154 ja Taylor, Lord Justice, *The Hillsborough Stadium Disaster (15 April 1989), Inquiry by the Rt Hon. Lord Justice Taylor, Final Report*. Home Office, London: HMS 1990.
- 28 Ilmanen, Kalervo, "Amatööriys urheilun arvoperustana", käsikirjoitus Pohjois-Karjalan historiallisen yhdistyksen vuosikirjaan 2004.

Arto Nevala, Harri
Heinonen, Hannu
Itkonen ja Jukka
Korpela

Lähtökohtia
suomalaisen
jalkapallotutkimuk-
sen monipuolistami-
selle